

HRVATSKI NEOSKOLASTIČKI PRIRUČNICI FILOZOFIJE O ČOVJEKU*

IVAN ŠESTAK

Filozofski fakultet Družbe Isusove, Zagreb

UDK 1(091)(497.5)"19"
Izvorni znanstveni članak
Primljen: 21. 4. 2010.
Prihvaćen: 25. 10. 2010.

Sažetak

Namjera je ovoga priloga da se u sklopu projekta »Neoskolastička filozofija u Hrvatskoj u 19. i 20. stoljeću«, koji inače provodi Filozofski fakultet Družbe Isusove, predstave javnosti udžbenici, odnosno skripta iz područja filozofske antropologije naših manje ili više poznatih neoskolastičkih autora. Riječ je o sljedećim autorima: Josip Stadler, Stjepan Zimmermann, Karlo Grimm, Ivan Butković, Bonifac Badrov, Božo Milanović, Ante Kusić, Ivan Kozelj, Josip Weissgerber, Miljenko Belić, Dominik Budrović, Josip Kribl, Ćiro Markoč te Stanko Anić-Milić. Ti su autori predavali filozofiju na filozofsko-teološkim učilištima širom hrvatskoga nacionalnog korpusa: u Zagrebu, Splitu, Rijeci, Pazinu, Dubrovniku, Makarskoj i Sarajevu. Neka od tih djela ostala su u ciklostilskom izdanju jer u ondašnjim okolnostima nisu mogla biti tiskana. Služila su za spremanje ispita, i to većinom svećeničkim kandidatima u njihovim zavodima. Neki od spomenutih autora dočekali su demokratske promjene pa su svoja skripta priredili za tisak, a neki su pak spisi ostali u arhivima, knjižnicama ili pak u privatnom posjedu čekajući pogodnija vremena. Treba napomenuti da su neka od tih djela bila posve nepoznata široj znanstvenoj javnosti pa sada po prvi put dolaze na svjetlo dana.

Budući da je u ovome prilogu riječ o temeljnom istraživanju, u našem ćemo postupku jednostavno kronološki nanizati autore s njihovim kratkim kurikulumom te njihova djela, razlikujući pritom tiskana od ciklostilskih izdanja. Sažeti opis svakoga udžbenika obuhvatit će autorovu misao o epistemološkom statusu filozofije o čovjeku, metodološku procjenu udžbenika te ukazati na njihove predloške.

Ključne riječi: neoskolastika u Hrvatskoj, filozofska antropologija, Josip Stadler, Stjepan Zimmermann, Karlo Grimm, Ivan Butković, Bonifac Badrov, Božo Milanović, Ante Kusić, Ivan Kozelj, Josip Weissgerber, Miljenko Belić, Dominik Budrović, Josip Kribl, Ćiro Markoč te Stanko Anić-Milić

* Članak je vezan uz znanstveni projekt Filozofskoga fakulteta Družbe Isusove u Zagrebu pod naslovom »Neoskolastička filozofija u Hrvatskoj u 19. i 20. stoljeću« (šifra projekta: 199-0000000-3368).

Uvod

Pod skolastikom se obično podrazumijeva sustavna filozofsko-teološka spekulacija koja se, nakon razdoblja pripreme koja se sastojala u prikupljanju izvora, već od 9. stoljeća počela metodološki izgrađivati, ispočetka u samostanskim, potom na katedralnih školama, a ubrzo i na sveučilištima širom Europe. Skolastika je sadržajno željela dovesti u harmonijsko jedinstvo spasenjsko značenje kršćanske objave s filozofskim mišljenjem. Osim toga, filozofijom se nastojalo utemeljiti i bolje razumjeti objavljene istine te ih izraziti u sustavnom jedinstvu. Skolastika je imala svoje slavno razdoblje (tzv. visoka skolastika) u 13. stoljeću, koje su poglavito uresili Albert Veliki, Toma Akvinski, Bonaventura te Duns Scott. Taj je velebni sustav međutim doživio svoj zalaz. Tome je poglavito pogodovao i sam sustav koji se nažalost rastočio u bezbrojnim distinkcijama postavši tako nerijetko svrhom samome sebi. Snagu tome sustavu oduzeo je međutim i nominalizam W. Ockhama.

Skolastiku su na svoj način pokušali obnoviti dominikanci (F. de Vitoria te T. Kajetan), ali i isusovci, među kojima se osobito isticao F. Suarez, po čijim se djelima poučavala filozofija i na protestantskim učilištima, a na čemu su se kasnije inspirirali G. W. Leibniz te Ch. Wolff.¹ Ponovno buđenje skolastike, poznato pod imenom »neoskolastika«, dogodilo se sredinom 19. stoljeća u Italiji, ali se vrlo brzo proširilo i po zemljama francuskoga, španjolskoga i njemačkoga govornog područja, a pod određenim vidikom ono traje sve do današnjih dana. Budući da je u tom sveukupnom buđenju skolastičke misli ipak središnje mjesto zauzimala misao Tome Akvinskoga, taj se pokret počeo jednostavno nazivati »neotomizam«, premda je u tom misaonom pokretu prisutna i franjevačka odnosno augustinovska tradicija. Odlučujući poticaj cjelokupnom oživljavanju skolastičke misli, među ostalima, dala je zasigurno enciklika Lava XIII. od 4. kolovoza 1879. pod naslovom *Aeterni Patris*, koja u svom punom naslovom izriče pravu namjeru: »De philosophia christiana ad mentem sancti Thomae Aquinatis Doctoris Angelici in scholis catholicis instauranda«.² Neoskolastika je imala i svoje predstavnike u Hrvatskoj. Na njih su se, kao i na protagoniste toga pokreta u nekim časopisima, u svojim opširnim studijama, te osobito bogatim bilješ-

¹ Usp. I. Macan, Doprinos isusovaca teološkim i filozofskim znanostima, *Obnovljeni život* (63) 2 (2008) 139–162.

² Ubrzo nakon izlaska enciklika je bila objavljena te popraćena opširnim komentarom i u Hrvatskoj: usp. C. Gruber, *Kršćanska filozofija*, Zagreb, 1880.

kama, osvrnuli i Marko Josipović³ te Ivan Macan,⁴ ponajbolji naši poznavatelji ovoga pokreta.

Među skolasticima postojale su dakako razlike u nekim tumačenjima, već prema tome jesu li pripadali tomistima, skotistima ili pak suarezijancima. No oni su se unatoč prijeporima ipak slagali u nekim temeljnim postavkama. M. Josipović u svojoj studiji o neoskolastici izlučuje temeljne njihove postavke: »Teze karakteristične za neoskolastiku općenito se mogu svesti na sljedeće: u nauci o ljudskoj spoznaji – objektivna i ontološka vrijednost spoznaje, spoznatljivost bitka kao takvog i mogućnost nadilaženja iskustva; u općoj metafizici – razlučivanje objektivnog pojma bitka i biti u stvorenjima; u filozofskoj nauci o Bogu – apsolutnost, transcendentnost i osobnost Boga, prvog uzroka, stvoritelja i posljednjeg cilja svega; u antropologiji – ljudska je duša supstancijalna forma tijela, nematerijalna, slobodna i besmrtna; te u skladu s tim, u moralnoj filozofiji – ljudska se čudorednost zasniva na vječnim normama.«⁵ Ove teze, osobito one iz filozofske antropološke tematike, pomoći će boljem razumijevanju teme koju želimo obraditi.

Udžbenici odnosno skripta te jedan rukopis bit će obrađeni prema godini izdanja.

A. Tiskana izdanja

1. Josip Stadler, *Psihologija*, Filozofija, sv. V, Tiskara Vogler i drugovi, Sarajevo, 1910, 326 str.

O autoru

Josip Stadler rođen je 1843. u Brodu na Savi, a preminuo je Sarajevu 1918. Gimnaziju je pohađao u Požegi i Zagrebu. Doktorat iz filozofije stekao je godine 1865. u Rimu. Svoju akademsku karijeru započeo je na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu, gdje je predavao fundamentalnu teologiju i filozofiju i gdje ga je naposljetku 1882. zateklo imenovanje za nadbiskupa vrhbosanskoga. U Sarajevu je u cijelosti utemeljio crkvenu infrastrukturu sa

³ Usp. M. Josipović, Pojam i pregled razvoja neoskolastike, *Filozofska istraživanja* (53–54) 14 (1994) 2–3, 448–451.

⁴ Usp. I. Macan, Neoskolastika u Hrvatskoj od 1874. do 1945, *Otvorena pitanja povijesti hrvatske filozofije*, Zbornik radova znanstvenog skupa Otvorena pitanja povijesti hrvatske filozofije, Zagreb 23.-25. lipnja 1999, Institut za filozofiju, Zagreb, 2000, 331–346.

⁵ M. Josipović, Pojam i pregled razvoja neoskolastike, 440.

svim potrebnim institucijama te mnogim kulturnim i socijalnim ostvarenjima. O njegovu je životu i radu mnogo pisano u nas te u Bosni i Hercegovini, osobito povodom njegovih jubileja. Za nas je ovdje Stadler važan kao filozof, i to ponajprije kao pisac filozofskih udžbenika pod zajedničkim nazivom »Filosofia«. Napisao je sve udžbenike, ali onaj za etiku nije pronađen. Priručnici su izlazili od 1904. do 1915. godine te obuhvaćaju oko 1400 stranica. Riječ je prvim sustavnim udžbenicima filozofije na hrvatskom jeziku, čime je omogućen ne samo razvoj neoskolastike u Hrvatskoj nego su udareni i temelji hrvatskom filozofskom nazivlju.⁶ »To će Stadlerovo djelo sve do danas ostati jedini pokušaj jednog zaokruženog prikaza (skolastičke) filozofije napisane hrvatskim jezikom. Utoliko je Stadler, uz Bauera, jedan od tvoraca hrvatske filozofske terminologije, koja ni do danas nije potpuno izgrađena.«⁷ U ovom je nizu udžbenik za filozofiju o čovjeku izišao godine 1910.⁸

Opis udžbenika

Ovaj tvrdo ukoričeni udžbenik obuhvaća 326 stranica. Već se iz samoga sadržaja nazire da je riječ o veoma preglednom udžbeniku čiji je autor imao i dugogodišnju pedagošku praksu. Građa je raspoređena u tri knjige: u prvoj je riječ o duši kao formalnom principu, u drugoj o načinu sjedinjenja duše i tijela te napokon u trećoj knjizi govori se o duševnim moćima, među kojima razumu pripada najopširnija paginacija. Zanimljivo je da se primjerice o volji kao slobodnoj težnji govori samo u tri članka u sklopu šeste glave koja nosi naslov »O požudnoj moći«. Stadler tumači i razloge za ovakvu podjelu: »Psihologija dijeli se sama sobom na dvije česti, od kojih prva govori o naravi, a druga o moćima naše duše. Nu budući da naša duša ne opstoji sama za se odvojena od tijela, nego s tijelom usko spojena sačinjava treću narav, koja nije niti duša niti tijelo, nego narav čovječja: to je od potrebe, da se u

⁶ Usp. M. Josipović, Pregled skolastičke filozofske tradicije u BiH, *Prilozi za istraživanje hrvatske filozofske baštine* 39–40 (1994) 349–373; Ž. Pavić, *Philosophia fundamentalis* Josipa Stadlera, *Filozofska istraživanja* (53–54) 14 (1994) 2–3, 473–491.

⁷ I. Macan, Neoskolastika u Hrvatskoj od 1874. do 1945, 340.

⁸ Usp. Ivan-Pavao Strilić D.I., »Dr Josip Stadler – profesor filozofije i pisac filozofskih udžbenika«, u: P. Babić i M. Zovkić (priredili), *Katolička crkva u Bosni i Hercegovini u XIX i XX stoljeću*. Povijesno-teološki simpozij prigodom stogodišnjice ponovne uspostave redovite hijerarhije u Bosni i Hercegovini, Sarajevo 1. i 2. srpnja 1982, *Studia Vrhbosnensia* – 1, Vrhbosanska visoka teološka škola, Sarajevo, 1986, 167–173; Usp. Ivan-Pál Sztrilich, Prinos dr. Josipa Stadlera hrvatskoj filozofiji, *Obnovljeni život* (53) 4 (1998) 423–435.

psihologiji govori i o svezi, koja opstoji megju dušom i tijelom.«⁹ Iz ovoga je pasusa razvidna i metoda, koja neće poći, kao što će to biti slučaj kod nekih drugih filozofa, od promatranja djelovanja koja će nužno upućivati na ontološki princip tih djelovanja, tj. na dušu. Ovako Stadler: »Istina je, da mi samo iz djelovanja možemo spoznati, da duša opstoji; ali odatle ne slijedi, da treba prije govoriti o djelovanjima, a onda o njihovu principu, to jest o naravi duše; jer mi ne uzlazimo k bistvu duše od djelovanjâ s a v r š e n o spoznanih, nego od takovih naši djelovanja, koja se svakomu i tupu čovjeku sama ističu, ter odatle samo to zaključujemo, da duša opstoji. Spoznavši tako uzrok, princip našim djelovanjima, gledamo, da i bistvo toga principa spoznamo. A kad smo biti svoje duše spoznali, onda se istom vraćamo k njezinim učincima, naime k njezinim djelovanjima, da pomoću te savršene spoznaje naše duše uzmogremo i djelovanja njezina r a z l u č n o, p o t p u n o, z n a n s t v e n o spoznati.«¹⁰ A da bi pak došao do onoga što mu sugerira formalni objekt filozofske discipline o čovjeku, autor će poći od samosvijesti, od promatranja drugih ljudi, ali će uzeti u obzir i sve one izvore koji govore o unutarnjem, odnosno duhovnom životu čovjeka naprosto.¹¹

Stadler se u razlaganju građe služi veoma prepoznatljivim skolastičkim obrascem artikula. Ne postoji poseban popis literature, a u tekstu ćemo naići na imena nekih filozofa, ponajviše protivnika razlaganom mišljenju (adversarius), ali nećemo susresti nazive njihovih djela, u kojima oni zastupaju dotično mišljenje. Ovaj udžbenik je također i bez bilo kakvih kazala. No budući da je sadržaj dobro raspoređen, samim uvidom u njega omogućeno je dobro snalaženje na njegovim stranicama.

Kojim se izvorima služio Stadler u pisanju svojih udžbenika? On sam među ostalima nabraja sljedeće: Tongiorgio (*Institutiones philosophicae*, vol. 3); Liberatore (*Instittuiones philosophicae*, vol. 3); Sanseverino (*Philosophia cristiana cum antiqua et nova comparata*, vol. 6); Deutinger (*Grundlinien einer positiven Philosophie*, 4 Bde.); Greith i Ulber (*Handbuch der Philosophie*); Kleutgen (*Philosophie der Vorzeit*); Stöckl (*Lehrbuch der Philosophie*); Sylvestro Mauro (*Questiones philosophicae*); Frick (Logika i ontologija); Boedder (psihologija i naravna teologija); Catherein (etika); Hangemann (Logik und Noetik).¹²

⁹ Josip Stadler, *Psihologija*, Filozofija, sv. V, Tiskara Vogler i drugovi, Sarajevo, 1910, 2.

¹⁰ Isto, 3.

¹¹ Usp. isto, 3–4.

¹² Usp. J. Stadler, *Logika, Prvi dio: »Dijalektika«*, sv. I, Filozofia, Sarajevo, 1904, 4–5.

2. Stjepan Zimmermann, *Temelji psihologije*. Opća nauka o svijesnom životu ljudske duše, Izdanje Hrv. bogosl. akademije, Zagreb, 1923, 230 str.

O autoru

Stjepan Zimmermann rodio se 1884. u Virovitici, a preminuo 1963. godine u Zagrebu. Nakon filozofsko-teološkog studija i svećeničkoga ređenja u Zagrebu doktorirao je u Rimu 1910. Bio je profesor na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu, od 1920. redoviti član JAZU te 1923/4. rektor Sveučilišta u Zagrebu, kada je osobito pokušavao unaprijediti visoko školstvo. U sklopu svoga neoskolastičkog napora, pored problematike Božje opstojnosti za koju se strasno zanimao već kao srednjoškolac, naročito je razvijao spoznajno-teorijski i etičko-socijalni diskurs te upoznao tadašnju akademsku javnost s najvažnijim strujama suvremene filozofske misli. Osim toga, veoma je dobro poznao Kanta. Zimmermann je inače najplodniji hrvatski filozofski pisac. U svoje je vrijeme sudjelovao u mnogim domaćim i stranim časopisima.¹³ Od njegovih djela svakako valja spomenuti sljedeća: *Opća neoetika* (1918), *Kant i neoskolastika* (1920–21; ono mu je omogućilo ulaz u JAZU), *Uvod u filozofiju* (1922), *Temelji filozofije* (1934), *Filozofija i religija* (1936–37), *Filozofija života* (1941), *Kriza kulture* (1943).¹⁴

Opis udžbenika

Autor već u predgovoru kaže da je ovaj udžbenik namijenio svojim slušačima na bogoslovnom fakultetu te da se on sastoji od dva dijela: empiričke i racionalne psihologije, pri čemu onaj prvi »ima u glavnome da posluži samo kao logička osnovica u zaključivanju racionalne psihologije o ljudskoj duši«. ¹⁵ Ovaj je udžbenik poslužio kao temelj drugim dvama djelima koja je Zimmermann napisao o toj problematici, i to opširnijem djelu *Duševni život*¹⁶

¹³ Usp. I. Macan, *Neoskolastika u Hrvatskoj od 1874. do 1945.*, 342.

¹⁴ Među mnogom literaturom o S. Zimmermannu ovdje upućujemo na relevantnu bibliografsku jedinicu: I. Čehok, *Filozofija Stjepana Zimmermanna*, Zagreb, 1993, kao i na dosad najiscrpniji popis kako Zimmermannovih radova tako i radova o Zimmermannu: I. Tadić, *Filozofska misao Stjepana Zimmermanna. Izabrani vidovi s bibliografijom*, Crkva u svijetu, Split, 2010, 151–253.

¹⁵ S. Zimmermann, *Temelji psihologije*. Opća nauka o svijesnom životu ljudske duše, Izdanje Hrv. bogosl. akademije, Zagreb, 1923, V.

¹⁶ S. Zimmermann, *Duševni život*, Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Knjiga IX, Zagreb, 1932.

(1932) te udžbeniku za srednje škole pod naslovom *Psihologija. Nauka o duševnom životu*¹⁷ (1943).

Zimmermann odmah na početku daje definiciju ove nauke: »Tako se psihologija (dušeslovlje) obično definira kao nauka o duševnim činjenicama ili o unutrašnjem iskustvu, ili o svijesnim pojavama ili jednostavno kao nauka o duši (ψυχή = duša, λόγος = nauka).«¹⁸ U svoju će metodu empirički psiholog uključiti samopromatranje, koje će upotpuniti objektivnim (komparativnim) promatranjem drugih ljudi, te potom pokus odnosno eksperiment.¹⁹ Nakon uvodnih objašnjenja, koja inače obuhvaćaju čak 70-etak stranica, a u kojima Zimmermann raspravlja o predmetu psihologije, njezinom odnosu prema drugim znanostima, zatim o njezinoj zadaći i metodi, potom o životu općenito, te se zaustavivši u dva veoma opširna članka u raspravi o ljudskoj svijesti općenito i organskim uvjetima duševnog života, napokon prelazi na empiričku psihologiju koja obuhvaća prvi dio ovoga udžbenika, a nosi naslov »O duševnom životu«. U prvom se odsjeku govori o osjetnom odnosno senzitivnom životu, a u drugom o razumskom ili racionalnom životu. Valja upozoriti na činjenicu da Zimmermann u ovom odsjeku raspravlja o onim sadržajima koji inače kod drugih autora spadaju u racionalnu psihologiju odnosno metafizičku antropologiju, budući da svojim obilježjima upućuju na nematerijalnost odnosno duhovnost čovjekova bitka. To su naravno sposobnosti tvorbe općih pojmova, potom sudova te slobodne volje. Tek je drugi dio ovoga udžbenika »metempirička ili racionalna psihologija«, kako to i stoji u podnaslovu. Ovaj drugi dio inače nosi naslov »O principu duhovnog života«. Taj je princip kod čovjeka naravno duša duhovne naravi, za razliku od životnog principa biljke i životinje. Do egzistencije duše dolazi se doumljivanjem, zaključivanjem. Njezinu narav Zimmermann iznosi najbolje na vidjelo uspoređujući je sa životinjskim principom: »Da je čovječja duša ne samo animalna, nego i spiritualna (i po tome različna od životinjske duše), proizlazi dakle otuda, što imade sposobnost (moć) misaonog spoznanja, za razliku od receptivnog i asocijativnog osjetnog opažanja te reproduktivnog pomišljanja, zatim sposobnost slobodnog, na umnoj motivaciji osnovanog htijenja, za razliku od mehanički udešenog osjetnog teženja, i napokon sposobnost (u vezi s mišljenjem i htijenjem) viših čuvstava, za razliku od samo

¹⁷ S. Zimmermann, *Psihologija. Nauka o duševnom životu*, Hrvatska državna tiskara, Zagreb, 1943.

¹⁸ S. Zimmermann, *Temelji psihologije*. 1.

¹⁹ Usp. isto, 26–27.

osjetnih stanja ugone i neugode. U ovoj sferi ‘viših duhovnih tvorevina’ *dušina je aktivnost neovisna* o organsko-osjetnom mehanizmu, pa zato ju upravo i zovemo *duh* t.j. u svojoj aktivnosti o materiji neovisno, racionalno (misaono i voljno) biće.«²⁰ Odnos duše i tijela Zimmermann naravno tumači supstancijalnim jedinstvom. Što se pak tiče postanka duše te njezine konačne sudbine, autor zastupa kreacionizam odnosno njezinu besmrtnost, koja proizlazi iz njezine spiritualne naravi: »... t. j. duša može da bude i bez tijela zasebni ili subsistentni (samosvojni) subjekat egzistencije (= hipostaza ili *suppositum*)«.²¹

U ovom je udžbeniku onaj metafizički dio psihologije relativno kratak, obuhvaća svega 38 stranica od njih 230. Nema kazala stvari ni imena, međutim pregledni sadržaj pruža dobar pregled građe. U skladu sa skolastičkom metodom svaka je teza dobro povijesno obrađena, tj. navedeni su njezini protivnici i pobornici, ali ne i s točnim navođenjem njihovih djela. No valja utvrditi da se pored mjerodavnih klasičnih autora za pojedinu problematiku – naravno da omiljeno mjesto zauzima I. Kant – navode i najrecentnija tadašnja imena, primjerice Wundt, Külpe, Fechner i dr. Zimmermann nigdje ne navodi eventualni predložak za sastavljanje ovoga svojega udžbenika.

3. Miljenko Belić, *Metafizička antropologija*, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove u Zagrebu, Filozofski niz, knjiga 6, Zagreb 1995, 219 str.

O autoru

Miljenko Belić rođen je 1921. u Đakovu. Studirao je filozofiju na tadašnjem Filozofskom institutu Družbe Isusove u Zagrebu, a teologiju na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu, gdje je i doktorirao. Bio je profesor ontologije i metafizičke antropologije ne samo na Filozofskom fakultetu Družbe Isusove u Zagrebu nego i na Visokoj bogoslovnoj školi u Đakovu i na Vrhbosanskoj visokoj teološkoj školi u Sarajevu. Svojim je predavanjima sudjelovao na domaćim, međunarodnim i inozemnim znanstvenim skupovima, među kojima valja istaknuti tomističke i skotističke kongrese u Oxfordu, Beču, Rimu, Padovi i Salamanki. Objavljivao je članke u domaćoj i stranoj periodici te u zbornicima skupova, domaćima i inozemnim, na kojima je aktivno sudjelovao. Među njegovim bibliografskim jedinicama fi-

²⁰ Isto, 211–212.

²¹ Usp. isto, 221–223.

lozofske naravi osobitu pozornost zavređuju dva udžbenika, koji su naravno prethodno u ciklostilskom obliku doživjeli više izdanja, a to su: *Metafizička antropologija* (1995, drugo izdanje) te *Ontologija. Biti, a ne ne-bitu što to znači?* (2007). Miljenko Belić je preminuo u Zagrebu 2008. godine.²²

Opis udžbenika

O vrijednosti ovoga priručnika govori i sam broj njegovih ciklostilskih izdanja koja su mu prethodila: njih šest! Budući da je M. Belić predavao ovu filozofsku disciplinu i na Visokoj teološkoj školi u Đakovu, ovaj je priručnik tamo doživio (tada pod naslovom *Metafizička psihologija*) čak tri ciklostilska izdanja. Godine 1983. izlazi ovaj ciklostilski priručnik u Zagrebu, a 1993. i 1995. u tiskanom obliku i pod novim naslovom.

I ovaj je priručnik izrađen u obliku školskih teza, njih 17. U »Uvodnoj napomeni« autor objašnjava prednost takvoga načina razlaganja sadržaja ove filozofske discipline. Čitatelja se također uvodi i u klasičnu skolastičku dinamiku pojedine teze: točno se naime definiraju pojmovi nexus, termini, status quaestionis, historia theseos, probatur, corollaria i scholia.²³ Time se studentu sugerira provjereni okvir filozofske argumentacije koju će i on moći primijeniti u nekom svom budućem znanstvenom pokušaju. Kao vrstan sistematičar, Belić nadalje definira filozofsku antropologiju objašnjavajući njezin materijalni i formalni objekt: »Materijalni objekt (tj. stvar koja se istražuje sa svim njezinim osobinama) metafizičke antropologije jest čovjek sa svim njegovim osobinama. (...) Formalni objekt (tj. vidik pod kojim se pristupa materijalnom objektu i promatra se neka osobina – ili sklop osobina – dotičnog materijalnog objekta) metafizičke antropologije jest – kao i u čitavoj metafizici – bivstvovanje: promatra se čovjek, a od njegovih osobina one koje su za njegovo bivstvovanje najviše karakteristične, a to je činjenica i specifični oblici čovjekova života; ispituje se narav tih osobina i uvjeti pod kojima se takve osobine mogu ostvariti.«²⁴ Na taj je način naime autor točno odredio što proučava ova disciplina kao i pod kojim vidikom to ona čini.

²² Povodom smrti M. Belića njegov učenik i suradnik dr. sc. Danijel Miščin napisao je prigodni članak o njemu kao čovjeku i znanstveniku s cjelovitom bibliografijom: Usp. D. Miščin, Sjećanje na patra Miljenka Belića, SJ Ili: ontologija radosti pred zorom svoga ispunjenja, *Obnovljeni život* (63) 1 (2008) 107–115.

²³ Usp. Miljenko Belić, *Metafizička antropologija*, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove u Zagrebu, Filozofski niz, knjiga 6, Zagreb 1995, 8.

²⁴ Isto, 11.

Svrha je ovakvog postupka razlikovanje filozofske od svake druge »partikularne« antropologije. Pri kraju se udžbenika nalazi »Abecedno kazalo« u kojemu se nalaze imena filozofa i stručni izrazi koje je lako naći budući da je cijeli tekst udžbenika podijeljen i na brojeve.

4. Bonifac Badrov, Psihologija, u: B. Badrov, *Sabrana djela*, sv. II: Predavanja iz filozofije; Livno – Sarajevo, 1997, str. 455–528.

O autoru

Bonifac (Josip) Badrov rođen je 1896. u Livnu. Maturirao je godine 1916. na glasovitoj franjevačkoj gimnaziji u Visokom, a na filozofsko-teološkim studijima boravio je na Franjevačkoj bogosloviji u Sarajevu i Koloszi u Mađarskoj. Završio je potom studij germanistike i filozofije, koji je okrunio doktorskom disertacijom pod naslovom »La notion de la vie d'après Bergson« godine 1934. u Fribourgu u Švicarskoj. Nakon studija predavao je do 1941. francuski i njemački na spomenutoj gimnaziji u Visokom, a potom više predmeta na Franjevačkoj teologiji u Sarajevu sve do 1973, gdje je sljedeće godine i preminuo.²⁵

Badrov je bio neobično plodan stvaratelj. Napisao je velik broj članaka s područja povijesti, književnosti, teologije te naravno filozofije. Velikom zaslugom Badrovljeve redovničke subraće, osobito fra Joze Mihaljevića, izdana su njegova sabrana djela u tri obimna sveska.²⁶ U drugom svesku nalaze se objedinjena Badrovljeva predavanja iz povijesti filozofije te iz svih filozofskim disciplina, osim »filozofije religije« budući da ta skripta nisu pronađena.

Mile Babić je u svojoj studiji o filozofskoj misli B. Badrova ukazao na njegovo iznimno značenje, koje je došlo do izražaja tek u najnovije vrijeme. Naime, Badrov je svojim radom ukazao na pluralizam kršćanskih filozofija, i to puno prije nego što se pojavila enciklika »Fides e ratio« Ivana Pavla II! Babić piše: »On se slaže sa svakom filozofijom koja je u skladu s kršćanstvom, koja ne dovodi u pitanje temeljnu istinu kršćanstva, a to je *Božja*

²⁵ Usp. M. Vrgoč, »Fra Bonifac Badrov«, u: B. Badrov, *Sabrana djela*, sv. III, Livno-Sarajevo, 1997, str. I; Ž. Pavić, Prinos fra Bonifaca Badrova razvoju neoskolastičke misli u BiH, *Bosna franciscana* 7 (1999) 11, 85.

²⁶ Usp. B. Badrov, *Sabrana djela*, sv. I: Filozofske studije; sv. II: Predavanja iz filozofije; sv. III: Povjesnički, teološki i duhovni spisi, Livno – Sarajevo, 1997.

opstojnost. Da Bog postoji i da ga čovjek svojim umom može spoznati, to je temeljni stav Bonifaca Badrova. To je zapravo stanovište skolastičke i neoskolastičke filozofije, drukčije rečeno, to je stajalište grčko-kršćanske metafizike, bez obzira na to temelji li se ta metafizika na Platonu, Plotinu i Augustinu ili se temelji na Aristotelu i Tomi Akvinskom; to je, dakle, stajalište metafizičkog objektivizma.«²⁷

O udžbeniku

Badrovljeva »Psihologija« obuhvaća tzv. »empirijsku« i »racionalnu« psihologiju. Nakon što je u uvodnom dijelu objasnio grčku provenijenciju naziva, on u nastavku točno razlikuje empirijsku od racionalne psihologije: »Predmet empirijske psihologije jesu psihički fenomeni, koje zapažamo introspektivno i ona istražuje njihove zakone. Predmet racionalne psihologije jest duša. Ona istražuje predmet, narav, podrijetlo i sudbinu duše i njezin odnos prema tijelu. Prema tome problemi empirijske nauke i racionalne jesu različiti.«²⁸ U svemu tome je međutim upadno da je »Racionalna psihologija« obrađena tek na nekoliko stranica, preciznije samo na devet! Ona doduše raspravlja o svim najvažnijim temama ove klasične »metaphysicae specialis«, točnije o čovjeku kao tjelesno-duhovnom biću, o naravi duše, njezinu podrijetlu, o problemu odnosa duše i tijela, te o besmrtnosti duše. Za sve ove postavke navode se argumenti, ali je sve to upravo neobjašnjivo kratko! Lako je zamijetiti da je i na ovom malom prostoru prilično mjesta dano pobijanju aktualističke koncepcije duše, koja je u to vrijeme bilo vrlo aktualna, a zastupao ju je Wundt.²⁹

Ovaj udžbenik ne posjeduje nikakva kazala, ali pregledan sadržaj omogućuje dobro snalaženje. Točnih referencija na djela pojedinih autora nema. Samo se navode njihova imena, ponajviše imena protivnika (adversari).

²⁷ M. Babić, Filozofske studije Bonifaca Badrova, u: B. Badrov, *Sabrana djela*, sv. 1, Filozofske studije, Livno – Sarajevo, 1997, str. XV.

²⁸ Bonifac Badrov, *Psihologija*, u: B. Badrov, *Sabrana djela*, sv. II: Predavanja iz filozofije; Livno – Sarajevo, 1997, 457.

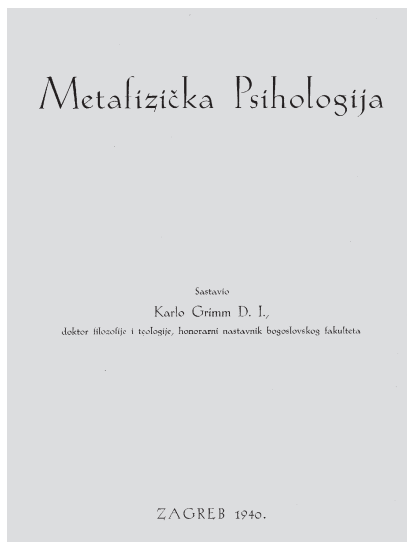
²⁹ Usp. isto, 522–523.

B. Ciklostilska izdanja, rukopisi

1. Karlo Grimm D.I., *Metafizička psihologija*, Izdali drugotečajci bogoslovske fakulteta u Zagrebu školske god. 1939/40, Zagreb, 1940, 184 str.

O autoru

Karlo Grimm rodio se u Đakovu 1898, a preminuo u Zagrebu 1952. godine. Temeljne filozofsko-teološke studije završio je u Budimpešti i Đakovu te je godine 1921. zaređen za svećenika Srijemsko-đakovačke biskupije. Sljedeće je godine stupio u Družbu Isusovu, a potom je studirao filozofiju u Innsbrucku, psihologiju u Valkenburgu i Kölnu te postigao doktorat iz teologiju u Valkenburgu godine 1929. Iste je godine u Zagrebu postao urednik isusovačkoga časopisa *Život*, koji je uređivao do 1936. godine. Te je godine započeo predavati na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu, a od 1937. i na novoosnovanom Filozofskom institutu Družbe Isusove na Jordanovcu u Zagrebu. Radove je objavljivao u časopisima *Život*, *Bogoslovska smotra* te *Scholastik*. U znanstvenom svijetu ostat će zapamćen svojim djelom *Indukcija. Prikaz njezinih problema* (1941).³⁰ Njegovi spisi nalaze se u Arhivu Hrvatske pokrajine Družbe Isusove u Zagrebu (Knjižnica »Juraj Habelić«) te čekaju obradu. U šapirografskom izdanju tu se nalazi i njegova etika.

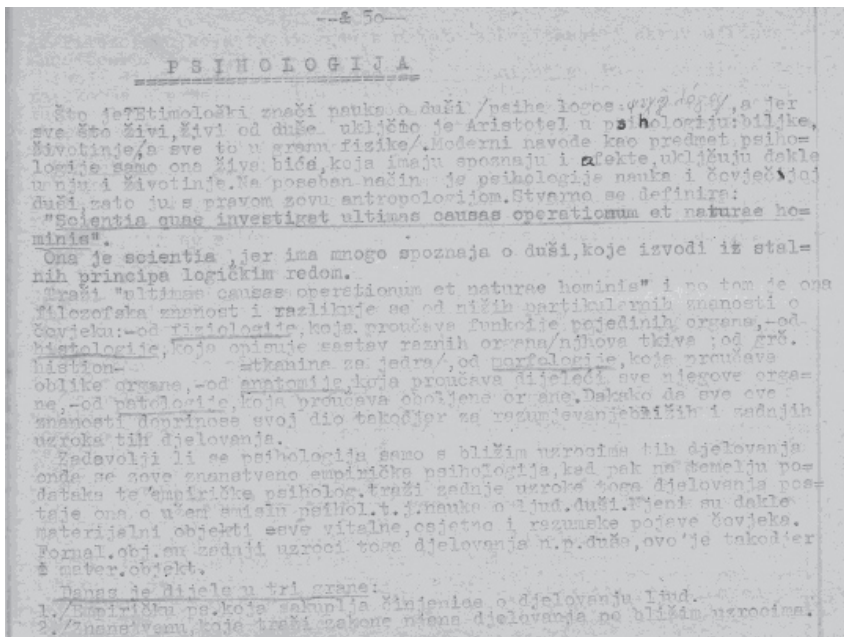
Opis udžbenika

Riječ je o veoma primjernom udžbeniku tiskanom šapirografskom tehnikom. Sastoji se od šest velikih cjelina, koje su uokvirene veoma dobrim uvodom u kojemu se metafizičkoj psihologiji daje njezino mjesto unutar ostalih

³⁰ Usp. M(ij)o. Ko.(rade), Grimm, Karlo, *Hrvatski biografski leksikon*, sv. 5, Zagreb; Usp. A. Glavaš, O. Karlo Grimm, *Mali vjesnik Hrvatske pokrajine D.I.*, 1952, 5, 45–52; M. Belić, Rad isusovaca na filozofiji u Hrvata u 20. stoljeću, u: *Isusovci u Hrvata*, Zagreb, 1992, 46.

filozofskih disciplina, teoretskih i praktičnih. Pri kraju udžbenika nalazi se i popis literature, iz kojega se vidi da je autor konzultirao najrecentnije autore tadašnjega vremena. Spomenimo tek neke: J. Donat, *Psychologia* (1936), P. Siwek, *Psychologia metaphysica* (1939), A. Willwoll, *Seele und Geist* (1938) i dr. Tu je naravno i hrvatski autor: S. Zimmermann, *Duševni život* (1932). Zanimljivo je da je prema kazalu imena koje slijedi Zimmermann, uz Aristotela, Donata, Tomu i Wundta, najčešće citirani autor! Budući da je Grimm svoju disciplinu odredio kao »znanost o životu«, ³¹ onda je posve razumljiva i podjela čitavoga njegova udžbenika: najprije je riječ o životu općenito koji se duguje životnom počelu, potom o svjesnom životu ili svijesti koja se nalazi u čovjeka, potom je u sljedeća dva poglavlja riječ o razumskim i voljnim moćima, u petom pak o čovjekovoj duši te u posljednjem, šestom poglavlju, riječ je o supstancijalnom jedinstvu duše i tijela koje je protumačeno aristotelovsko-tomističkim hilemorfizmom primijenjenim na čovjeka.

2. Ivan Butković, *Psihologija*, rukopis, Kukujevcu 10. IX. 1947, 50–116 [Strojopisom priredio Ivan Bilić]

³¹ K. Grimm, *Metafizička psihologija*, Izdali drugotečajci bogoslovskog fakulteta u Zagrebu školske god. 1939/40, Zagreb, 1940, 6.

O autoru

Ivan Butković se rodio u Vrbniku 25. siječnja 1876. Gimnaziju je pohađao u Senju, Rijeci i Sušaku, bogosloviju u Gorici te je godine 1901. zaređen za svećenika. Već se u vrijeme teološkoga studija upoznao s biskupom A. Mahnićem, koji je Hrvatskom katoličkom pokretu dao konkretni i odlučujući zamah osnivanjem časopisa »Hrvatska straža« godine 1903. Mahnić je Butkovića senzibilizirao za nužnost organiziranja katoličke inteligencije, te ga je u tu svrhu godine 1902. poslao u Beč gdje je okupio tamošnje hrvatske studente, osnovao sa svojim kolegama godine 1905. časopis »Luč« kao »list hrvatskog katoličkog dačtva«. Budući da mu je taj posao uzimao mnogo vremena, nije završio doktorski studij. Po povratku iz Beča godine 1909. Butković je započeo predavati fundamentalnu teologiju odnosno apologetiku i filozofiju u bogoslovnom sjemeništu u Zadru sve do 1922. godine. Budući da je Rapalskim ugovorom 1920. Zadar pripojen kraljevini Italiji, zadarska je hrvatska bogoslovija silom prilika preseljena u Split. Butković je u međuvremenu (samo!) jednu akademsku godinu (1924/1925) vršio službu vicerektora Zavoda sv. Jeronima u Rimu. Nakon toga je potpuno napustio javno djelovanje te se do umirovljena (1952) posvetio isključivo profesorskoj službi u »Centralnom bogoslovnom sjemeništu« u Splitu. Preminuo je 21. lipnja 1954. u Splitu.³²

Opis rukopisa

Rukopis obuhvaća 66 stranica gustoga proreda teksta formata A5, koji potječe iz školske bilježnice, jer drugoga papira tada nije bilo. Priredio ga je godine 1947. na strojopisu Butkovićev slušač/student, još uvijek živući i veoma aktivni svećenik Splitsko-makarske nadbiskupije mons. Ivan Bilić (rođ. 1926). Tekst je u svom sadržaju veoma zgusnut, nerijetko naprosto obiluje definicijama. Butković je naime najprije građu tumačio, a potom je jednostavno tekst diktirao svojim slušačima koji su ga doslovno zapisivali. Mons. Bilić je piscu ovoga priloga u telefonskom razgovoru posvjedočio da je njihov profesor Butković bio izvanredno izgrađen čovjek te vrstan didak-

³² Usp. A. Bozanić, Ivan Butković, jedan od najbližih suradnika biskupa Mahnića u organiziranju Hrvatskog katoličkog pokreta i formaciji laikata, *Riječki teološki časopis* (13) 2 (2005) 539–560. Ovaj je članak autorovo izlaganje sa znanstvenog kolokvija o mons. Ivanu Butkoviću održanom na Teologiji u Rijeci 26. studenoga 2004. godine. U bilješci 1. ovoga članka nalazi se popis svih održanih predavanja. Prigodni zbornik s ovoga skupa nije objavljen.

tičar. Predavao je doslovno sve filozofske predmete. Ovaj rukopis pod naslovom »Psihologija« nalazi se u sklopu spisa koji obuhvaća logiku i skolastičku filozofiju, predmete koje je te godine (1946/7) – prema svjedočanstvu Bilićeva indeksa – Butković predavao.

Već na početku pored nominalne definicije, koja se izvodi iz samoga naziva grčkoga podrijetla, Butković navodi i onu realnu u latinskom obliku: »Scientia quae investigat ultimas causas operationum et naturae hominis«,³³ pri čemu se naravno izrazima »ultimas causas« uvodi i razlika između filozofske i »nižih partikularnih znanosti o čovjeku«. Nakon kratkoga pregleda mišljenja o važnosti ove discipline autor izlaže i njezinu metodu: »Kako svaka znanost započinje od neke empirije, koju kasnije više ili manje pretvara u sintezu i dedukciju, tako se mora i psihologija dati najprije na promatranje empiričkih činjenica, pa onda iz tih činjenica potražiti samu narav njihova nosioca, a onda će iz te naravi moći deduktivnim putem zaključiti mnogo stvari do kojih empirija ne može doći. Metoda dakle ps. mora biti indukt.-dedukt. t.j. cirkularna.«³⁴ U skladu sa skiciranom metodom spis će biti i podijeljen u četiri dijela: »U prvom dijelu promatrati ćemo vitalno čovječi-je djelovanje, koliko je naime čovjek živo tijelo. U drugom dijelu prikazati ćemo njegovo osjetno djelovanje i to: 1./ Njegove vanjske i unutarnje osjetne spoznajene organe. 2/ Njegovu željnu ili apetitivnu moć. 3./ Njegovu lokomotivnu moć /moć kretanja/. U trećem dijelu prikazati ćemo razumsko i voljno djelovanje ljudi. U četvrtom dijelu tražiti će se zadnji uzrok i nosioc tih djelovanja. Zatim će se obraditi kako je taj nosioc združen s tijelom, i onda njegova neumrlost. O postanku duše i tijela i o svrsi čovjeka.«³⁵ Predavač je prilično prostora poklonio razumu i volji, te njihovom međusobnom odnosu, osobito u slobodnom odabiranju, te dokazivanju supstancijalnosti i nematerijalnosti ljudske duše.

Spis ne sadrži ni bilješke ni literaturu, a ne navodi se ni predložak prema kojemu su predavanja načinjena. Zasebno natipkanoga sadržaja nema, čime je naravno otežano dobivanje uvida u građu. Pojedina poglavlja ili pak važne stvari ipak su posebno podcrtani. U spisu se na nekim mjestima nalazi i latinski tekst, osobito kad je riječ o definicijama, što pak može ukazivati i na neki latinski manual onoga vremena.

³³ I. Butković, *Psihologija*, rukopis, Kukujevcu 10. IX. 1947 [Strojopisom priredio Ivan Bilić], 50.

³⁴ Isto, 52.

³⁵ Isto, 53.

3. Dominik Budrović, *Praelectiones de psychologia*, Dubrovnik, 1960, 98 str.

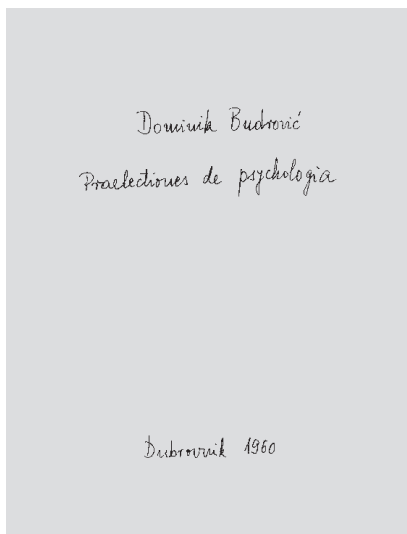
O autoru

Na zasebnom mjestu u svom veoma vrijednom djelu o povijesti dominikanskoga učilišta u Dubrovniku osnovanom 1886, a koje je pod nazivom Dominikanska visoka bogoslovna škola prestalo postojati 1967, dominikanac Zvonko Džankić ovako sažima Budrovićeve glavne biografske podatke: »Budrović, Dominik, rođen 7. veljače 1901. u Starom Gradu na Hvaru. Prve zavjete položio je 13. listopada 1919., a za svećenika je zaređen 7. ožujka 1925. u Rimu. Školovanje započinje u Starom gradu i nastavlja u dominikanskom sjemeništu u Bolu. Filozofiju i teologiju studira u Dubrovniku i Rimu.

20. svibnja 1926. položio je ispit za lektora, a 28. lipnja 1928. promaknut je u stupanj doktora moralne teologije. Na učilištu u Dubrovniku predavao je logiku, psihologiju, ontologiju, kritiku, teološki traktat o Objavi, Sumu teologije I-II i II-II, moralnu teologiju i asketsko-mističnu teologiju. Rimaska kongregacija za redovnike i dominikanski red 21. svibnja 1959. godine podjeljuju mu naslov Naučitelj svetog bogoslovlja (*magister in sacra theologia*). Umro je 13. svibnja 1979.«³⁶

Opis udžbenika

Riječ je o udžbeniku koji je, prema riječima samoga autora Budrovića, sastavljen prema *Elementa philosophiae Aristotelico-Thomisticae*, točnije prema prvom svesku (*Philosophia Naturalis – B – Pars II – Liber II – Sectio III – Pag. 402–489*) poznatog njemačkog dominikanskog autora Josepha Gredta (1863–1939). To je djelo inače doživjelo nevjerojatno mnogo izdanja, a čini se da ono posljednje, čak trinaesto (!), datira iz 1961. godine.

³⁶ Z. Džankić, *Dominikansko učilište u Dubrovniku 1886.-1967.*, Zagreb, 2007, 144.

Dominikanski su studenti – kako to saznajemo iz samoga teksta udžbenika – jedno od izdanja imali na raspolaganju u svojoj knjižnici.³⁷

Već je u samome uvodu autor dopadljivom »captatio benevolentiae«, oslanjajući se na samu etimologiju naziva »psihologija« kao nauka o duši, uspio ukazati na njegovu plemenitost i izvanrednu korist. Tek spoznaja sebe, tog »vrha« duhovne duše, postaje uvjet mogućnosti vrednovanja cjelokupne zbiljnosti i svakoga njezina dijela. Ovako Budrović: »Jer tko ne pozna sebe, svoju bit, ne može pravo spoznati, pravo ocijeniti vrijednosti ni jednog predmeta izvan sebe. Može, doduše, i bez spoznaje o sebi, netko savršeno poznavati ‘sastavni sadržaj’, ako hoćete, i čitava svemira (biti astronom, kemičar itd.) – ali ne može ocijeniti vrijednost, stepen vrijednosti, koji pripada tom predmetu (ili skupu predmeta jedne ‘nauke’) u onoj ‘općoj ljestvici životnih vrednota’. A upravo o primjeni ove opće ljestvice životnih vrednota u život ovisi red, sredjenost odvijanja ljudskog života i osobnog i društvenog: pa zato i sreća jednog i drugog života. (...) Propust spoznaje o samome sebi, a bacanje sebe na spoznaju svega izvan nas – to je izvor tragedije ‘modernog čovjeka’ i njegova vijeka – rekao je potpuno ispravno Dr. Alexis Carrel. Odatle, dakle, slijedi korist i potreba učenja psihologije. Poznavajući sebe, moći ćemo ispravno upraviti naše djelovanje prema vlastitome cilju: k spoznaji istine i k ljubavi dobra.«³⁸ Naravno da je autor u samome uvodu istaknuo i povezanost takve psihologije s etikom i teodicejom, odnosno naravnom teologijom, ne zaboravivši barem na liniji principa ukazati i na njezinu važnost za nadnaravni red.

U nastavku uvoda autor otvara i pitanje metode, koja zbog zahtjevnosti materijalnoga objekta ove discipline, obuhvaća složeni postupak. Mi smo naime uvjereni u opstojnost naše duše, ali nam je nepoznata njezina narav. O njoj naime nemamo ni apriornog znanja, niti nam je ono dato kao »idea innata«, a niti je možemo zapažati na način objekta. Koji je dakle put, tj. metoda dolaženja do spoznaje naravi duše? Ovako Budrović: »Moramo svestranim promatranjem njenih djelovanja, učinaka i razumskom analizom svega toga, služeći se vječnim načelima Metafizike, doći do spoznaje biti naše duše.«³⁹ Iz ovoga proizlazi da će se ovaj metodološki

³⁷ D. Budrović, *Praelectiones de psychologia*, Dubrovnik, 1960, 6.

³⁸ Usp. D. Budrović, *Praelectiones de psychologia*, Dubrovnik, 1960, 1.

³⁹ Isto, 1.

postupak sastojati u fenomenološkom, transcendentalnom i ontološkom koraku.

Budrović je bio nesumnjivo i dobar didaktičar. Čitatelj će nerijetko naići i na shematske prikaze određene problematike, a što u svakom slučaju omogućuje bolju recepciju građe, osobito vizualnim tipovima. Shematske podjele prate točne definicije, u pravilu na latinskom. U to se vrijeme doduše već pomalo odustajalo od predavanja na latinskom jeziku, ali je njegov utjecaj u svakom slučaju bio znan, i to kako zbog profesora koji su u inozemstvu studirali na tom jeziku, ali i zbog latinskih manuala kojima su se služili. Tako je primjerice autor u uvodnom dijelu, u kojemu je odredio epistemološki status ove znanosti, smjestio psihologiju unutar aristotelovsko-thomističke podjele filozofskih disciplina, te ovu disciplinu definirao na sljedeći način: »Psychologia est pars Philosophiae Naturalis, quae versatur circa ens mobile animatum ut tale, principaliter humanum, cuius naturam, facultates et operationes sub lumine principiorum rationis scrutatur«⁴⁰ Latinskim su jezikom pisani i naslovi te podnaslovi pojedinih poglavlja. Budrovićeva skripta nisu doslovni prijevod Gredtova udžbenika. Budrović je doduše općenito slijedio Gredtov raspored građe, ali nije uzimao baš sve teze. Osim toga on je iz uzetih teza izlučivao samo njihov tenor, bez onih detaljnih razlikovanja koje inače nalazimo u ovoga vrsnoga njemačkog neoskolastičkog autora. Takav je način zasigurno slušačima olakšavao praćenje crvene niti ove filozofske discipline o čovjeku. No ipak, ne možemo se oteti dojmu da je i za optički izgled sadržaja bila potrebna veća brižljivost. Budući da sadržaj u samim skriptama nije bio zasebno tiskan, upućujemo na samo Gredtovo djelo.⁴¹

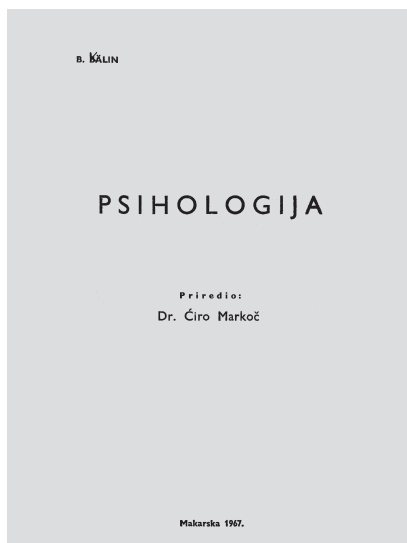
⁴⁰ Isto, 3.

⁴¹ Usp. J. Gredt, *Elementa philosophiae aristotelico-thomisticae*, vol. I, *Logica. Philosophia naturalis*, Barcelona, ¹³1961, 432–530.

4. Dr. Ćiro Markoč (priređio), B. Kālin, *Psihologija*, Makarska 1967, 121 str.

O autoru

Dr. Ćiro Markoč rodio se 22. travnja 1912. u Vodicama, gdje je i pohađao osnovnu školu. Gimnaziju i filozofiju završio je u Sinju, a teologiju u Makarskoj. U franjevački red stupio je 1930, a za svećenika je zaređen 1937. godine. Iste godine otišao je na studij filozofije i pedagogije u Rim te na »Antonianumu« godine 1941. doktorirao iz filozofije disertacijom »De problemate beatitudinis secundum Iohannem Duns Scotum«. Iste je godine bio imenovan profesorom na bogoslovnoj školi u Makarskoj, sudjelovao s njom u preseljenju u Zagreb i obnovi, da bi se ponovno vratio u Makarsku kao profesor 1958. godine. Predavao je i filozofiju na Teologiji u Splitu (1963–1964). Službu profesora napustio je 1967. te otišao u Frankfurt gdje je vršio službu dušobrižnika za hrvatske radnike te bolničkog i zatvorskog kapelana. U Frankfurtu je i preminuo 1. travnja 1984.⁴²

Opis udžbenika

Riječ je o veoma preglednom udžbeniku koji je priređivač vješto sačinio prema spomenutom njemačkom autoru Borisu Kālinu. Osim podjele po poglavljima i potpoglavljima tekst je i numeriran prema smislenim cjelinama pa je tako studentima omogućeno i brzo snalaženje prigodom usvajanja znanja. Velikoj korisnosti ovoga udžbenika pridonose i kapitali odnosno podcrtani dijelovi teksta koji i na optički način olakšavaju učenje. Udžbenik ne posjeduje nikakva kazala, ali su zato često imena filozofa kao i važni pojmovi tiskani velikim slovima.

⁴² Usp. V. Kapitanović, Leksikon profesora bogoslovije, u: J. Brkan – H. G. Jurišić, *Franjevačka visoka bogoslovija u Makarskoj. 250. obljetnica osnivanja i rada 1736.-1986.* Kranj, 1989, 224.

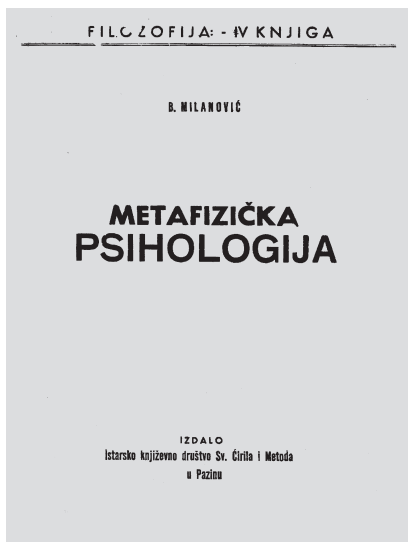
U uvodnom dijelu priređivač donosi na vidjelo kratku povijest pojma »psihologija«, koja svoje korijenje vuče od Aristotela, da bi potom razlikovao »empirijsko-eksperimentalnu« od filozofske psihologije, za koju daje sljedeću definiciju te naznačuje metodu: »Filozofska psihologija pita za posljednje temelje duševnog života, s tim što polazi od stvarnih ispoljavanja života nastoji opisati bit raznovrsnih duševnih snaga, njihovo područje i njihov način djelovanja, kao i izložiti i obrazložiti njihovo jedinstvo i ukorijenjenost u jednoj duševnoj supstanciji i njezinu prirodu. Pri tome je njezin postupak deduktivan, no ne u tom smislu, da svoj pojmovni temelj samovoljno određuje, nego ona hoće iz iskustvenih činjenica u svjetlu ontoloških osnovnih pojmova i principa dobiti općevrijedne i neprotivurječno povezane iskaze o duši i duševnom životu.«⁴³ Među zanimljivim primjedbama ovoga uvodnoga dijela nalazi se ona o velikom značenju psihologije u cjelokupnom čovjekovu životu: »Bez daljnega je očevidno praktično značenje psihologije za život, posebno za one pozive koji se bave s odgojem i obrazovanjem ili inače s postupanjem i sudanjem o ljudima: dakle, za roditelje, odgojitelje, pretpostavljene svake vrste, liječnike, suce, dušobrižnike... Temeljito psihološko znanje vodi k dubljem i boljem razumijevanju za sav ljudski život, jer je sve ljudsko djelovanje skopčano s duševnim zbivanjima.«⁴⁴ Daljnju će podjelu udžbenika sugerirati uobičajene razine života, kao što će to biti slučaj i u drugih autora, tj. vegetativni, senzitivni odnosno osjetni te napokon umni ili duhovni život. Ove će tri razine u njihovu jedinstvu kod čovjeka biti moguće protumačiti jedino ljudskom dušom kao duhovnim principom, a o tomu će biti riječ o zasebnom, tj. četvrtom poglavlju. Na kraju trećeg i četvrtog poglavlja nalaze se i tzv. dodaci: u prvom je riječ o podsvijesti, dok drugi govori o podrijetlu živih bića.

⁴³ Dr. Ćiro Markoč (priređio), B. Kālin, *Psihologija*, Makarska, 1967, 3.

⁴⁴ Isto, 4.

5. Božo Milanović, *Metafizička antropologija*, III. nepromijenjeno izdanje, Izdalo Istarsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda u Pazinu, Pazin, 1968, 83 str.

O autoru

Božo Milanović rodio se 1890. u Kringi u Istri. Već za gimnazijskih dana u Pazinu oduševljavao se za katolički pokret. Premda su ga privlačile prirodne i tehničke znanosti (patentirao je električni komutator!), ipak je upisao studij teologije te je bio zaređen za svećenika 1914. U Beču je godine 1919. obranio i doktorat iz teologije. Razvio je snažnu izdavačku djelatnost kojom je nastojao očuvati samobitnost Istre pa je stoga bio nepoćudan i za Austriju i za Italiju. Njegova je nezaboravna povijesna zasluga što je u susretima sa savezničkim povjerenstvom za razgraničenje godine 1946.

na temelju crkvenih knjiga dokazao da Slovensko primorje i Istra moraju pripasti novouspostavljenoj državi. Dakle, Milanovićeva je zasluga što je Istra danas sastavni dio Hrvatske! Sudjelovao je i u radu Pariške mirovne konferencije. Milanoviću su za uzvrat od tadanjih jugoslavenskih vlasti bile date određene »privilegije« za kulturno i vjersko djelovanje. Tako se on godine 1946. vratio iz Trsta u Pazin, gdje je preuzeo dužnost ravnatelja sjemenišne gimnazije. Vodio je i predavao na Visokoj teološkoj školi, koja je zatvorena po presudi na montiranom procesu u Rijeci 1955. i preseljena u Pazin, da bi se godine 1965. ponovno vratila u Rijeku. Milanović je i autor nekoliko povijesno-publicističkih djela iz povijesti Istre: *Istra u osvitu narodnog preporoda* (1960), *Hrvatski narodni preporod u Istri* (I, 1967; II, 1973), *Moje uspomene (1900–1976)* (1976), a postumno je objavljena *Istra u dvadesetom stoljeću* (I, 1992; II, 1996).⁴⁵

⁴⁵ Usp. *Istarska enciklopedija*, Zagreb, 2005, 488–489.

Opis udžbenika

Autor u predgovoru ističe da je riječ o trećem izdanje ovoga priručnika, koji je inače prvi put ugledao svjetlo dana 1958. godine, a u drugom je izdanju (ne navodi se godina) bio očišćen od pogrešaka te izmijenjen radi veće jasnoće. Autor navodi i tada poznati insbruški priručnik po kojem se na mnogim učilištima predavala ova disciplina: [bez imena] Willwoll S.J. – *Psychologia metaphysica – editio altera – Friburgi Br. – Barcinone – 1952*. U uvodu će autor točno naznačiti materijalni objekt ove znanosti, kojim će ujedno sugerirati i podjelu spisa, ali i naznačiti na čemu se to želi više zadržati: »Metafizička ili filozofska psihologija proučava dušu kao supstanciju (kao nešto, što postoji u sebi), njezinu duhovnost, besmrtnost, njezin odnos prema tijelu i čovječjoj osobnosti, koju ona stvara, njezin izvor (postanak) i svrhu. O svemu tome ćemo raspravljati u tri dijela – najprije, da li postoji duša, zatim što je ona i napokon zašto postoji. Pritom ćemo se više obazirati na ono, što se danas u psihologiji više ističe.«⁴⁶ Epistemološki status ove discipline Milanović je kompletirao i naznakom metode, koja se ravna prema objektu proučavanju, tj. duši, koja je »nevidljiva po svojoj naravi«: »Odatle vidimo, da je njezina metoda proučavanja dvostruka: *induktivna* na temelju opažanja i *deduktivna* na temelju razmišljanja i zaključivanja.«⁴⁷

Priručnik ne posjeduje nikakva kazala. Neki se autori navode, ali bez odnosnih djela, dok se drugi autori, primjerice Toma Akvinski, citiraju u punoj referenciji. Čini se da su ova skripta bila u aktivnom opticaju od ponovnoga preseljenja Visoke teološke škole iz Pazina u Rijeku pa sve do 1980. godine, kada je predavanja iz ovoga kolegija preuzeo dr. Ivan Devčić, sadašnji riječko-senjski nadbiskup, koji je slušačima priređivao skice svojih predavanja.

⁴⁶ Božo Milanović, *Metafizička antropologija*, III. nepromijenjeno izdanje, Izdalo Istarsko književno društvo sv. Ćirila i Metoda u Pazinu, Pazin, 1968, 4.

⁴⁷ Isto, 3.

6. Josip Kribl, *Racionalna psihologija*. Skripta za slušače KBF-a (ciklostilom), Zagreb, 1972, 149 str.

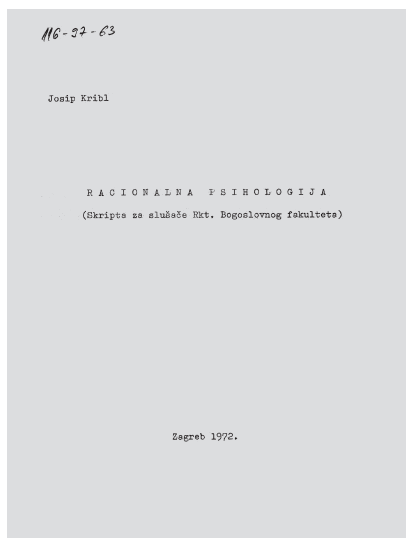
O autoru

Josip Kribl rodio se u Miklešu 1931. godine. Za svećenika je zaređen 1948. Uza svoj revni pastoralni i odgojiteljski rad u Nadbiskupskom bogoslovnom sjemeništu u najtežim godinama za tu ustanovu, rado se bavio znanstvenih istraživanjem. Doktorirao je godine 1957. a 1966. bio je imenovan nastavnikom filozofije na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu. Osobito se rado bavio sociologijom, moralnom teologijom i filozofijom egzistencijalizma. Predavao je sljedeće predmete: Logiku, Etiku, Psihologiju religije, Racionalnu psihologiju, Misiologiju i Povijest filozofije.⁴⁸

Od njegovih studija valja spomenuti: *Čovjek i društvo u filozofiji N. Berdjajeva* (1957), *Evolucija i filozofija* (1979), *Misli uz Berdjajevu Vrijednost kršćanstva i nevrjednost kršćana* (1981), *Eshatologija Nikolja Berdjajeva* (1982), *Otkupljenje u mislima Nikolaja Berdjajeva* (1983), *Veliki inkvizitor F. M. Dostojevskog – Obrana Krista* (1981).⁴⁹

Opis udžbenika

Skripta je podijeljena na šesnaest »tvrdnji« koje odgovaraju skolastičkim tezama, a izriču u cijelosti na pregnantan način sadržaj – što uvijek ne znači i kratkoću – razlagane građe. Ipak je šteta što popis svih tvrdnji nije još jednom zasebno tiskan u uobičajenom sadržaju. To bi ipak pridonijelo većoj preglednosti udžbenika. U uvodu je Kribl izložio porijeklo ime-

⁴⁸ Usp. J. Kolarić, In memoriam Prof. dr. Josip Kribl (12. I. 1924. – 9. V. 1994), *Bogoslovska smotra* (65) 1 (1995) 167–170.

⁴⁹ Za cjelokupnu bibliografiju J. Kribla usporedi: V. Mikšić – J. M. Oslić – S. Kušar, Bibliografija radova prof. dr. Josipa Kribla, *Bogoslovska smotra* (65) 1 (1995) 171–174.

na ovoga predmeta, a potom ustanovio i znanstveni status ovoj disciplini određujući joj materijalni, formalni objekt i metodu. »Materijalni objekt psihologije će biti općenito govoreći sve ono što spada na područje duše ili jednostavno duševni život, jer nam psihologija samim imenom veli, da je nauka o duši.«⁵⁰ A formalni objekt određuje Kribl sljedećim riječima: »Objectum formale – formalni predmet uopće je onaj vid, pod kojim neka znanost promatra materijalni objekt. Formalni predmet psihologije su, kažemo, zadnji razlozi života ili: to je vid pod kojim psihologija promatra život.«⁵¹ I napokon, metodu je autor iznio na vidjelo uspoređujući racionalnu i eksperimentalnu psihologiju te njihov međusobni odnos: »Racionalna i eksperimentalna psihologija se uvelike razlikuju, iako se dodiruju u materijalnom predmetu. Služi se pozitivnom, a ne čisto racionalnom metodom i može izvrsno poslužiti kao ‘pomoćna filozofijska disciplina’ za racionalnu psihologiju. Nikako nisu protivne, već nadopunjujuće. Možemo reći, da je eksperimentalna psihologija ‘naturalna’ psihologija i služi se pozitivnom metodom za razliku od racionalne, koja svoj predmet obrađuje pod čisto filozofskim vidom – zadnjim razlozima života.«⁵²

»Tvrđnje« su manje-više skolastički koncipirane. Najprije se razlaže smisao tvrdnje, zatim se tumače pojmovi, potom se iznose razna mišljenja o tezi, nakon toga slijedi dokazni silogistički postupak te koji put i tzv. »*collaria*« i »*sholia*«. Skripta ne sadrže nikakva kazala ni popis literature, a ni u samom tekstu ne navode se naslovi djela autora koji govori u prilog ili pak protiv teze.

Autor je u predgovoru napisao da se kao predloškom poslužio udžbenicima koje su sastavili dvojica tadašnjih glasovitih isusovačkih profesora, obojica Poljaka, na Papinskom sveučilištu Gregorijana u Rimu, a to su P. Siwek (*Psychologia metaphysica*) i J. Szaszkiwicz (*Psychologia rationalis*). Što reći baš o ovakvome izboru? Kribl to objašnjava ovako: »Budući da na hrvatskom jeziku nemamo ništa prikladno, a ni ‘školski’ obrađeno, odlučio sam – misleći da će to biti najbolje – poseći za onim udžbenicima, koji se upotrebljavaju za racionalnu ili metafizičku psihologija na ‘Gregoriani’.«⁵³ Kribl se očito nije zadovoljavao ni Stadlerom, ni Zimmermannom, a ni Grimmom, čije je udžbenike zacijelo poznao.

⁵⁰ J. Kribl, *Racionalna psihologija*. Skripta za slušače KBF-a (ciklostilom), Zagreb, 1972, 1.

⁵¹ Isto.

⁵² Isto.

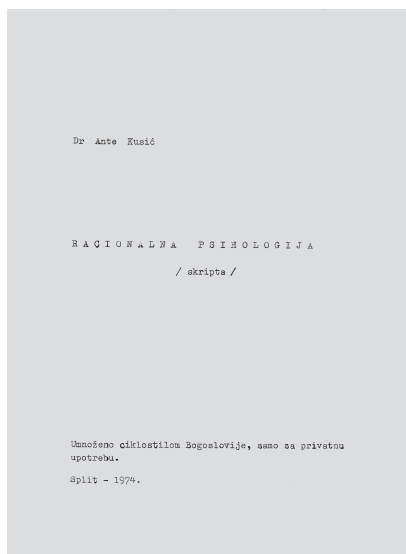
⁵³ Isto, I.

7. Ante Kusić, *Racionalna psihologija*, Umnoženo ciklostilom Bogoslovijske, samo za privatnu upotrebu, Split, 1974, 137 str.

O autoru

Ante Kusić rodio se godine 1922. u Grabovcu u Dalmatinskoj zagori. Nakon biskupske klasične gimnazije u Splitu upisao je godine 1941. u istome gradu filozofsko-teološki studij, nastavio ga zbog novonastalih političkih okolnosti u Đakovu, a dovršio u Zagrebu na Katoličkom bogoslovnom fakultetu, gdje je 1958. i doktorirao disertacijom »Filozofsko-kršćanska problematika kod Karla Jaspersa«. Neumorno je pastoralno djelovao kao svećenik Splitsko-makarske nadbiskupije, potom kao vrstan glazbenik, a osobito se isticao u nastavno-znanstvenom radu predajući razne filozofske predmete, poglavito na Teologiji u Splitu, ali i drugdje, primjerice kao gost predavač u Krakovu, Varšavi i Lublinu. Aktivno je sudjelovao na znanstvenim skupovima u domovini i inozemstvu, gdje je također objavljivao i svoje radove. Bio je naprosto široko obrazovan čovjek i kulturni djelatnik. Preminuo je 22. listopada 2007. godine.

Područje njegova filozofskoga zanimanja bila je ne samo klasična skolastička misao nego i razni pravci suvremene filozofije u dvadesetom stoljeću, ali i marksistička misao koja je u to vrijeme služila kao idejno opravdanje vladajućega društvenoga uređenja na ovim prostorima. Kusić je proučavao i prirodne znanosti. Zanimale su ga teorije o nastanku svijeta, evolucija, granična pitanja vjere i znanosti itd. Bio je neobično plodan pisac. Među njegovim djelima valja istaknuti sljedeća: *Filozofski pristupi Bogu*, Split, 1980; *Suvremena misao – izazov vjeri*, Duvno, 1982; *O parapsihologiji i smrti*, Split, 1984, Đakovo, 1987. i 1990; *Humanizam i kršćanstvo*, Zagreb, 1995; *Krist počelo i svrha svega: kozmogeneza, antropogeneza, sjedinjenje u »točki omega«*, Đakovo, 1997. Kao profesor filozofije izdao je ciklostilom priručnike za kolegije koje je predavao: *Uvod u filozofiju*, *Logika*, *Noetika*,

*Teodiceja, Racionalna psihologija, Kozmologija, Granična pitanja između znanosti i religije i Etika.*⁵⁴

Opis udžbenika

Skripta broje 136 stranica. Glavna podjela obuhvaća tri knjige, pri čemu je u prvoj knjizi riječ o životu uopće, u drugoj o osjetnom te napokon u trećoj knjizi o umskom životu, kojim je obdaren naravno samo čovjek. U tom se dijelu, dakako najvažnijem za ovu filozofsku disciplinu, govori o dvije temeljne čovjekove duhovne moći, tj. o umu i volji, a da bi u nastavku bila protumačena narav umske duše kao principa, iz kojega ove dvije moći proizlaze. Ovoj temeljnoj podjeli prethodni »Uvod u metafizičku antropologiju«, koji na jednoj stranici kratko tumači povijest ove discipline, zatim njezin materijalni te formalni objekt. Metoda nije spomenuta. Zanimljivo je, međutim, da autor stavlja metafizičku antropologiju u odnos prema drugim empiričkim znanostima, koje prema njegovim riječima mogu biti veoma korisne u rješavanju njezinih problema, a to su: biologija, morfologija, fiziologija, embriologija, citologija te histologija. Skripta ne sadrže nikakva kazala, pa ni izdvojenoga sadržaja, koji bi u svakom slučaju i na vizualan način pridonio pregledu građe.

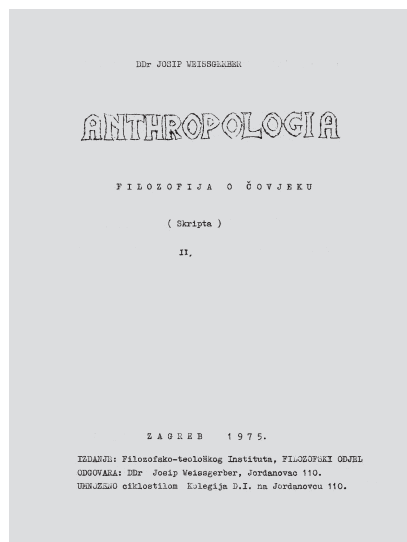
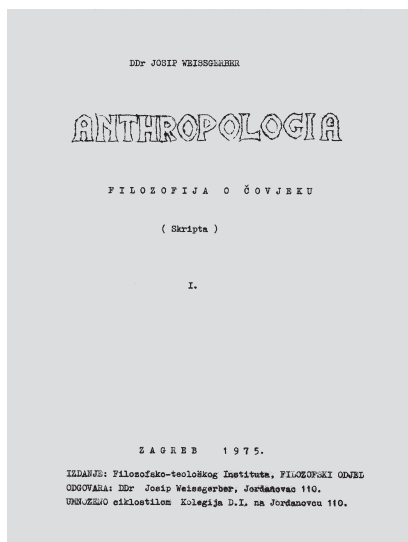
Ovo je ciklostilsko izdanje bilo namijenjeno unutarnjoj uporabi studenata splitske bogoslovije koji su se svojim uobičajenom filozofsko-teološkom kurikulumom spremali za svećeništvo. Čini se da se profesor Kusić kao predavač još nije posve odrekao latinskoga jezika jer je tekst velikim dijelom i latinski. No vjerojatno je i prvotisk ovih skripta puno stariji.

8. Josip Weissgerber, *Anthropologia. Filozofija o čovjeku* (skripta), sv. I, 174 str., sv. II, 149 str, Filozofsko-teološki Institut, Filozofski odjel, Umnoženo ciklostilom Kolegija D.I. na Jordanovcu 110, Zagreb, 1975.

O autoru

Josp Weissgerber rodio se u 1922. godine u Vinkovcima. Položivši maturu u glasovitoj isusovačkoj gimnaziji u Travniku, stupio je u isusovački red 1940. Nakon svršenih filozofsko-teoloških studija u Zagrebu zaređen

⁵⁴ Usp. I. Tadić, Prof. dr. don Ante Kusić. In memoriam, *Crkva u svijetu* (43) 1 (2008) 175–179.

je za svećenika 1952. Djelovao je najprije kao odgojitelj i srednjoškolski profesor u sjemenišnim gimnazijama u Dubrovniku i Zagrebu, koje su tada vodili isusovci. Diplomirao je njemački, francuski i engleski jezik na Sveučilištu u Zagrebu. Magistrirao je iz teologije (Zagreb, 1954), stekao doktorat iz psihologije (Louvain, 1970), te doktorat iz filozofije (Louvain, 1972). U razdoblju od 1969. pa do 1981. predavao je razne filozofske predmete na isusovačkom Filozofsko-teološkom institutu u Zagrebu, a od 1969. do 1971. i na Bogoslovskom fakultetu u Zagrebu. Od 1981. do 1984. boravio je i kao misionar u Zambiji predajući filozofiju. Bio je i pjesnik te se bavio i komponiranjem. Od njegovih djela valja spomenuti: *Osnovni zakon svemira* (1972), *Psihološki aspekti odgojnih sukoba* (1969), *Sir Thomas More, engleski »Sokrat«* (1974), *Studije o obitelji* (1978), *U svjetlu metahistorije* (1967) i dr. Preminuo je godine 1985. u Zagrebu u 63. godini života.⁵⁵

Na ovome je mjestu potrebno spomenuti sljedeću crticu koja zasigurno može ocrtati misaonu veličinu J. Weissgerbera, o kojemu je nažalost malo u nas pisano.⁵⁶ Naime, u vrijeme dok je on već bio u agoniji, biološki odsjek

⁵⁵ Usp. R. Prkačin, + Josip Weissgerber D.I. (1922–1985), *Mali vjesnik Hrvatske provincije D. I.*, 5/1985, 119–125.

⁵⁶ Usporedi tek: I. Koprek, Ontološka intuicija i ideja panamorizacije u filozofiji J. Weissgerbera, *Obnovljeni život* (58) 1 (2003) 35–41; I. Šestak, Kršćanski filozofi iz vremena »srpa i čekića« u časopisu *Obnovljeni život* (1971.–1990.), *Obnovljeni život* (57) 3 (2002) 317–331.

luvenskog Sveučilišta uputio mu je preko Francuskoga instituta u Zagrebu poziv da dođe u Lovaine jer žele ponovno izdati njegovu doktorsku disertaciju, koja ni nakon tolikih godina, kako su to naveli u pozivu, nije izgubila svoju znanstvenu vrijednost.⁵⁷ Naslov disertacije kojom je Weissgerber u Luouvainu godine 1972. postigao doktorat iz filozofije glasio je: »Empiro-criticisme, Philosophie d'Ernst Mach, initiateur du courant néo-positiviste«.

Opis priručnika

Ova dvosvesčana skripta nastala su vrlo brzo. Autor ih je naime izrađivao tijekom samih predavanja ovoga predmeta na Filozofsko-teološkom Institutu na Jordanovcu. Taj je predmet on inače i predavao prvi put u akademskoj godini 1974/75. Na kraju ovoga velebnoga izdanja (323 stranice) nalaze se zasebna veoma opširna kazala, najprije kazalo imena bibliografskih jedinica (str. 94/268/–134/308/) te imensko kazalo (str. 135/309/–141/315/) i stvarno kazalo (str. 142/316–149/323). Čitav je tekst ova dva sveska podijeljen i na brojeve, pa se sadržaj imenskog i stvarnog kazala veoma brzo nađe. Riječ je dakle o jednom veoma preglednom metodološkom udžbeniku.

Autor već na početku ističe težinu zadatka u pisanju suvremene filozofije o čovjeku. Pisci starih racionalnih filozofija prema racionalističkoj shemi primjenjivali su općenito ontološke principe na proučavanje čovjekova bitka te ukazivali na njegovu naročitost. Autor međutim ističe: »Pri tome je čovjek uziman previše apstraktno kroz prizmu drevnih definicija.«⁵⁸ Weissgerber trasira put za svoju metodu: »Danas izgleda treba početi sa što bogatijim iskustvom čovjeka o samom sebi, posebno s onim introspektivnim.«⁵⁹ Međutim, autor će uputiti svoju disciplinu o čovjeku na ontološke temelje: »Bez čovjeka nema istina čovjekove ontologije, a bez ontologije nema autentične čovjekove filozofije, pa ni o njemu samome. Izostavili bismo najljudskije u čovjeku, ono čime se najbitnije u svom iskustvu razlikuje od životinje, čim bismo apstrahirali od ontološke atmosfere bitka.«⁶⁰ Na sljedećoj stranici uvoda autor je nagovijestio svojim studentima imena filozofa čijom se mišlju on nadahnjivao u pisanju ovoga udžbenika. To su: E. Mach,

⁵⁷ Usp. V. Vlašić, Govor o. Vlašića, *Mali vjesnik Hrvatske provincije D. I.*, 5/1985, 128.

⁵⁸ J. Weissgerber, *Anthropologia. Filozofija o čovjeku* (skripta), sv. I, Filozofsko-teološki Institut, Filozofski odjel, Umnoženo ciklostilom Kolegija D.I. na Jordanovcu 110, Zagreb, 1975, 5.

⁵⁹ Isto.

⁶⁰ Isto.

H. Bergson, M. Blondel, M. Heidegger, E. Husserl, M. Merleau-Ponty, M. Scheler, E. Levinas, P. Ricoeur, D. von Hilderbrandt, B. Schwarz. No sam je Weissgerber osobito istaknuo skolastičke autore koji su »najviše pridonijeli filozofskom rješavanju zagonetke ‘čovjek’. Najviše zahvaljujući sveobuhvatnoj metodi.«⁶¹ Među istaknute domaće autore ubraja S. Zimmermanna, K. Grimma te I. Kozelja, a u strane J. Donata, predratnoga neoskolastičkog autora, čiji je udžbenik *Psychologia rationalis* važio naprosto kao »liber textus« na katoličkim učilištima. Osim toga, autor nabraja i druge pisce neoskolastičke provenijencije, među kojima dakako osobitu pozornost privlače autori udžbenika ove discipline, koji potječu iz raznih naroda, a predavali su i na poznatim svjetskim učilištima. Spomenimo tek neke i njihova djela: W. Bruger, *De anima humana* (1959); E. Coreth, *Was ist der Mensch?* (1973); J. B. Lotz – J. de Vries, *Die Welt des Menschen*; A. Marc, *La Psychologie réflexive* (1949); P. Montagne, *La Psychologie* (1959); P. Siwek, *Psychologia metaphysica* (1939); S. Strasser, *The Soul in Metaphysical and Empirical Psychology* (1962); A. Vetter, *Personale Anthropologie* (1966); J. Müller, *Zum Thema Menschsein* (1967) i neki drugi.⁶²

U neke osobitosti ovoga udžbenika spadaju i naslovi teza koji se sastoje i od nekoliko rečenica kojima se zapravo točno definira sadržaj teze. Takav način zasigurno pridonosi dobroj preglednosti građe i lakšoj recepciji u učenju.

Prema riječima nekrologa ova je skripta Weissgerber kanio i tiskati kao knjigu.⁶³ Njoj se veselio i njegov kolega profesor Miljenko Belić rekavši u svom posmrtnom slovu da bi ona »značila natprosječno vrijedan doprinos hrvatskom kulturnom životu svojom kvalitetom i ispunjenjem praznine, jer takve knjige sada nemamo. Uz solidan prikaz sistematske problematike filozofske antropologije knjiga je imala donijeti opširan i zanimljiv prikaz misaonih strujanja, napose suvremenih, što se tako rado ali i tako različito bave – često puta i lome – proučavanjem problema čovjeka.«⁶⁴ Ovo svjedočanstvo našega uvaženoga metafizičara M. Belića svjedoči o neprijepornoj vrijednosti ovih skripata.

⁶¹ Isto, 6.

⁶² Isto.

⁶³ Usp. R. Prkačin, 124.

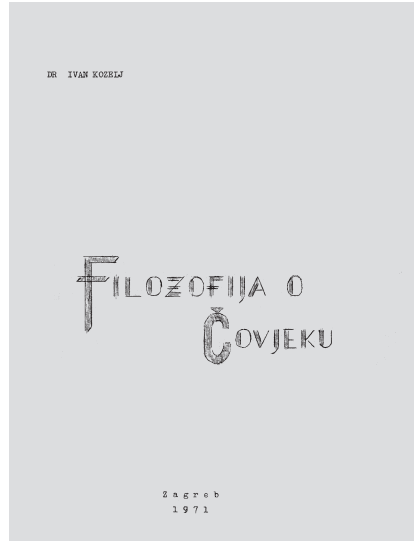
⁶⁴ M. Belić, Homilija o. Miljenka Belića, *Mali vjesnik Hrvatske provincije D. I.*, 5/1985, 131.

9. Ivan Kozelj, *Filozofija o čovjeku*, Filozofsko-teološki institut D.I. – Odjel za kršćanski nazor (umnoženo ciklostilom sestara Naše Gospe, Primorska 20), Zagreb, 1977, 74 str.

O autoru

Ivan Kozelj rodio se 1896. u okolici Kranja u Sloveniji. U isusovački je red stupio godine 1912. Redovne filozofske odnosno teološke studije završio je u Innsbrucku, Sarajevu i Louvainu, a poslijediplomski studij iz filozofije u Pullachu kod Münchena godine 1929. Premda Slovenac, čitav je svoj radni vijek proživio među Hrvatima. Od 1940. godine započeo je predavati filozofske predmete na Filozofskom institutu Družbe Isusove u Zagrebu, koji je tih godina (točnije 1937) osnovan. Predavao je etiku, teodiceju te ponajviše filozofsku nauku o čovjeku, koja se tada nazivala »racionalna psihologija«. Filozofiju je predavao i na Katoličkom bogoslovnom fakultetu u Zagrebu, i to od 1952. pa do 1966. Preminuo je 1982. godine u Zagrebu.⁶⁵

Miljenko Belić, Kozeljev učenik i nasljednik na Katedri za filozofiju spomenute isusovačke ustanove, ovako je ocrtao svojega profesora: »Opći dojam o Kozeljevoj filozofiji jest da on jako cijeni i duboko doživljava čovjeka kao čovjeka: čovjekovu slobodu, nesputanost kalupima, slobodan za-

⁶⁵ O Kozeljevu životu i djelu izvrstan je prikaz načinio njegov učenik i redovnički subrat M. Belić, Šanc i Kozelj – dva slovenska filozofa među Hrvatima, *Filozofska istraživanja*, (53–54) 14 (1994) 2–3, 452–471. Uredništvo časopisa *Obnovljeni život* posvetilo je i jedan broj Ivanu Kozelju prigodom 80-godišnjice njegova života. Kozelj je u časopisu također suradivao, a u prošlosti je nakratko bio i njegov urednik. Usp. Uz 80-godišnjicu života o. Kozelja, *Obnovljeni život* 31 (1976) 209. Uvodnik u dotični broj najvjerojatnije je napisao R. Brajičić. Predrag Belić sastavio je pak tom prigodom i Kozeljevu bio-bibliografiju: Iz bio-bibliografije o. Ivana Kozelja, *Obnovljeni život* 31 (1976) 283–293. U najnovije vrijeme, a povodom 25 godina smrti Ivana Kozelja, njegov redovnički subrat Marijan Steiner uredio je sve njegove članke i studije: Usp. Ivan Kozelj, *Biti znači ljubiti*, Biblioteka Theosis, Knjiga 2, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove u Zagrebu, Zagreb, 2008.

let prema vrijednostima, onu baš osobnu ljubav prema vrijednom, lijepom, smisao žrtve za velike ideale, ali takvu koja traži odvažnosti također na neki riziko (jer tek prihvaćanjem takovog rizika i provedbom u životu svega što je s tim prihvaćanjem spojeno, i sama spoznaja dobiva novu snagu). A sve to mora biti u ozračju plemenitosti, savjesti, vjernosti, iskrenosti prema onom što je plemenito i dobro. Istina koju Kozelj traži i želi doseći nije tek neka apstraktna, kabinetska istina, nego dakako, prava objektivna istina, ali na osoban način doživljena i ostvarena, time da ju čovjek dohvaća i umom i životom istodobno; nalazi umom istinu živeći cjelovito i odvažno po njoj, i živi po njoj nalazeći je.«⁶⁶

Opis udžbenika

Skripta nemaju ni uvoda, ni zaključka, ni popisa literature, ni stvarnog, ni predmetnog kazala. Ne spominju se ni eventualni predlošci nekoga udžbenika. Bilješke, premda ne sve, ali i nepotpune, nalaze se u tekstu. Na samome početku svoga udžbenika autor daje definiciju racionalne psihologije: ona je »filozofska znanost o sveukupnom životu čovjeka«.⁶⁷ Pored ovoga prilično šturog određenja materijalnoga i formalnoga objekta, autor ne spominje metodu. Građa je raspoređena na skolastički način, tj. po tezama kojih ima trinaest. Unatoč svemu, riječ je o relativno kratkom, ali neobično preglednom te stoga vrijednom udžbeniku, iz kojega još nisu posve nestale izvrsne klasične latinske definicije temeljnih pojmova. Pisac je tijekom misli u potpunosti podredio željeznoj logici skolastičke metode. Želja za jasnoćom potisnula je svaki ushit, kojega inače nije nedostajalo u Kozeljevoj misli. Uz pomoć su ovoga udžbenika slušači sedamdesetih i početka osamdesetih godina bili u mogućnosti pratiti predavanja te spremati ispite iz ove filozofske discipline. Ovaj udžbenik doista pruža sveobuhvatni klasični skolastički pogled na čovjeka. Iz njega se također zamjećuje da se autor i kritički osvrtao na tadašnju vladajuću ideologiju dijalektičnog materijalizma. Tako se primjerice u trećoj tezi, koja razlaže nužnost Božjeg uzrokovanja u nastanku životu, autor na čak pet stranica (!), što je za ovaj udžbenik veoma opširno, zaustavlja na razlaganju i pobijanju teza dijalektičkog materijalizma i njegova tumačenja nastanka života.⁶⁸

⁶⁶ M. Belić, Šanc i Kozelj – dva slovenska filozofa među Hrvatima, 460.

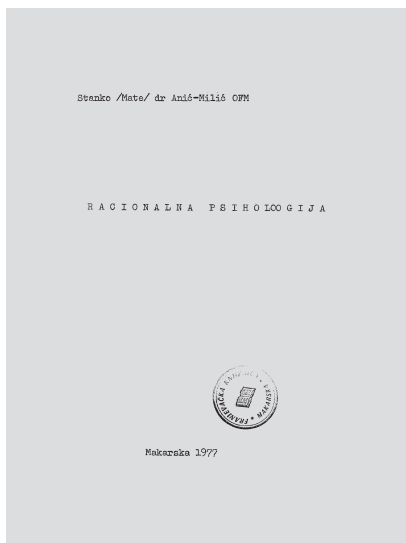
⁶⁷ Ivan Kozelj, *Filozofija o čovjeku*, Filozofsko-teološki institut D.I. – Odjel za kršćanski nazor (umnoženo ciklostilom sestara Naše Gospe, Primorska 20), Zagreb, 1977, 4.

⁶⁸ Usp. isto, 15–19.

10. Dr. Stanko /Mate/ Anić-Milić OFM, *Racionalna psihologija*, Makarska, 1977, 81 str.

O autoru

Rodio se u Vrpolju 11. kolovoza 1936. godine, gdje je i završio osnovnu školu, a gimnaziju je započeo u Kninu, nastavljao u Makarskoj, Sinju, Zagrebu te napokon maturirao u Makarskoj godine 1956. U franjevački red stupio je na Visovcu 1952. Filozofsko-teološke studije pohađao je u Zagrebu i Makarskoj, a za svećenika je zaređen godine 1961. u Splitu. Na Bogoslovnom fakultetu u Zagrebu stigao je licencijat (1964), a doktorirao je na Katoličkom sveučilištu Del Sacro Cuore tezom »Il concetto di persona nella dottrina sociale di Pio XI« godine 1967. Od te je godine profesor na Franjevačkoj visokoj bogosloviji u Makarskoj, a predavao je filozofiju i u Dubrovniku (1969–1970). U Makarskoj je kao profesor priredio i ciklostilsko izdanje *Kozmologije* (1977). Svojim je prilogima sudjelovao u domaćoj periodici: *Crkva u svijetu*, *Kateheza* i *Služba Božja*.⁶⁹

O udžbeniku

Skripta od gotovo osamdeset stranica su, kako se to kaže na posljednjoj stranici, napisana za internu upotrebu studenata Franjevačke visoke bogoslovije u Makarskoj. Glavnim poglavljima prethodi povijesni pregled mišljenja o duši, i to od predsokratika pa sve do Webera, Fechnera i Helmholtza.⁷⁰ U nastavku autor određuje predmet psihologije: »Ovdje u metafizičkoj psi-

⁶⁹ Usp. Anić Milić, fra Stanko, Leksikon profesora bogoslovije, u: J. Brkan – H. G. Jurišić, *Franjevačka visoka bogoslovija u Makarskoj. 250. obljetnica osnivanja i rada 1736.–1986*, Kranj, 1989, 215.

⁷⁰ Usp. Stanko /Mate/ dr. Anić-Milić OFM, *Racionalna psihologija*, Makarska 1977, 3–9.

hologiji nastojimo protumačiti zbivanja u ljudskom životu pomoću metafizičkih principa. Tražimo razloge i uzroke svakoj životnoj pojavi, da bismo zadovoljili intelektualnu znatiželju. Nastojimo proučiti čovjeka kao biće i upoznati njegovu narav i počela od kojih se sastoji.«⁷¹ Za metodu pak autor kaže da je reduktivna: »Ona promatra empiričke činjenice ljudskog života u svjetlu općih zakona bitka i na taj način nastoji vidjeti biti duše i njezinu opstojnost.«⁷² Također i ovaj autor ukazuje na potrebu proučavanja ove filozofske discipline jer ona formira pogled na svijet te predstavlja jedan od glavnih izvora morala.⁷³ U daljnjem će postupku autor najprije govoriti o životu općenito, da bi se potom zaputio u tumačenje pojedinih razina života, usredotočujući se napokon na čovjeka kao razumsku životinju, konkretnije na njegove duhovne sposobnosti. Poput svih neoskolastičkih udžbenika i ovaj završava klasičnim dokazima za besmrtnost čovjekovoga životnog principa, tj. duhovne duše.

Anić-Milić na kraju teksta donosi i izvore kojima se služio u izradi ovih skripta. Budući da je studirao i doktorirao u Italiji, točnije u Milanu, riječ je redom o talijanskim recentnim udžbenicima: Bergen Rosé, *Psicologia* (1960); Fernand-Lucien Mueller, *Storia della psicologia* (1964); Sofia Vanni-Rovighi, *Elementi di filosofia* (1963); Roger Verneaux, *Psicologia* (1966). Tu je također i jedan naš autor: Stjepan Zimmermann, *Psihologija* (1928).

Umjesto zaključka

U završenom dijelu valja spomenuti još dva filozofsko-teološka učilišta u hrvatskom korpusu: ono u Zadru te potom ono u Senju. Viša bogoslovna škola u Zadru otvorena je odlukom cara Franje II. god. 1826. za bogoslove svih tadanjih dalmatinskih biskupija s nastavnim programom jednakim onomu na Bogoslovnomu fakultetu Bečkoga sveučilišta. Gospodin Oliver Modrić, arhivist Nadbiskupskoga sjemeništa »Zmajević« u Zadru nije mogao potvrditi da se u arhivu nalaze neka skripta ili udžbenici – pa ni neki koji bi potjecali od Ivana Butkovića – koji bi bili nastali nakon enciklike *Aeterni Patris* te bili u opticaju do 1922. godine, kada je odlukom dalmatinskih

⁷¹ Isto, 10.

⁷² Isto.

⁷³ Isto.

biskupa odobrenom od Svete Stolice Viša bogoslovna škola iz Zadra prese-
ljena u Split.

Već spomenutim centrima diljem hrvatskoga nacionalnog korpusa u ko-
jima su se predavale filozofske discipline valja pribrojiti filozofsko-teološko
učilište u sklopu Senjskoga sjemeništa, koje je djelovalo s nekim prekidima
od 1806. pa do 1940. Prema popisu profesora tamo je od 1934. pa do svoje
prerane smrti godine 1947. predavao i glasoviti dominikanac Hijacint Boš-
ković (1900–1947).⁷⁴ Poznato je da se Bošković bavio drugom filozofskom
problematikom, a ne onom antropološkom, pa sasvim vjerojatno nije osta-
vio o toj materiji nikakav priručnik. Premda još arhivska građa Senjskoga
sjemeništa nije posve sređena, smije se zaključiti da to nisu učinili ni ostali
predavači. Neki od njih kratko su bili u službi, a zavod je trajno trpio, ne
samo zbog maloga broja studenata nego i zbog nedostatka nastavnika, zbog
čega je uostalom godine 1940. i zatvoren. U arhivu je pronađeno šapirograf-
sko izdanje Grimmove »Metafizičke psihologije« pa je vrlo vjerojatno ovaj
priručnik služio pitomcima za učenje. To je sasvim moguće jer je Senjsko
sjemenište radilo prema programu Katoličkoga bogoslovnoga fakulteta u
Zagrebu, a Grimm je tamo predavao. Čini se da su se u Senju koristili i neki
drugi udžbenici. Mile Bogović u svojoj veoma vrijednoj spomenici navodi i
predmete koji su se primjerice predavali u 20. stoljeću, a autor za filozofiju
bio je Christoph Willems.⁷⁵ Bio je to njemački isusovac koji je početkom
prošloga stoljeća objavio neka zapažena filozofska djela: *Grundfragen der
Philosophie und Pädagogik* (1915), *Philosophia moralis* (1908), *Institutio-
nes philosophicae* (1906. i 1915).

Zaključno se smije reći da su nabrojani i ukratko prikazani udžbeni-
ci filozofske misli o čovjeku dokaz da su naši filozofi pratili znanstvene
trendove europske misli, u kojoj je pak neoskolastika zauzimala značajno
mjesto.

⁷⁴ Usp. M. Bogović (uredio), *Visoko školstvo na području Riječko-Senjske metropolije*,
Zagreb – Rijeka, 1999, 28.

⁷⁵ Isto.

THE MANUALS OF PHILOSOPHICAL ANTHROPOLOGY BY CROATIAN NEO-SCHOLASTICS

Summary

The intention of this article within the project »Neo-Scholastic philosophy in Croatia at 19th and 20th century«, carried out by the Faculty of Philosophy of the Society of Jesus, is to represent the manuals to the public, i.e. the scripts in the field of philosophical anthropology of Croatian more or less known Neo-Scholastic authors. It is about the following authors: Josip Stadler, Stjepan Zimmermann, Karlo Grimm, Bonifac Badrov, Božo Milanović, Ante Kusić, Ivan Kozelj, Josip Weissgerber, Miljenko Belić, Dominik Budrović, Josip Kribl, Ćiro Markoč te Stanko Anić-Milić. These authors lectured the philosophy at the philosophical-theological education institutions across the Croatian national corpus: in Zagreb, Split, Rijeka, Pazin, Dubrovnik, Makarska and Sarajevo. Some of these works have remained in cyclostyle edition for they could not be printed in present circumstances. They were used for exam preparation, mostly for priest candidates in their institutes.

Some of these authors meet the democratic changes and their scripts were prepared for printing, but other writings remained in the archives or libraries waiting for the favorable period. It should be noted that some of these works were completely unknown to the wider scientific public, and now, for the first time, they will be brought to light.

As the main issue of this enclosure is the basic research, in our procedure we will simply chronologically thread the authors with their short curriculum and also their work, while distinguish the printed editions from cyclostyle editions at the same time. Concise description of each manual will implicate the author's thought on the epistemological status of the philosophy of human, methodological assessment of manual and indicate to their templates.

Key Words: Neo-Scholasticism in Croatia, philosophical anthropology, Josip Stadler, Stjepan Zimmermann, Karlo Grimm, Ivan Butković, Bonifac Badrov, Božo Milanović, Ante Kusić, Ivan Kozelj, Josip Weissgerber, Miljenko Belić, Dominik Budrović, Josip Kribl, Ćiro Markoč and Stanko Anić-Milić